

УДК 821.161.2“18/19”–6.09І.Франко;І.Ющишин

“В ІНТЕРЕСІ ПРАВДИ”
(Листи Івана Ющишина до Івана Франка)

Роман ГОРАК, Іван ГОРАК

*Львівський літературно-меморіальний музей Івана Франка,
вул. Івана Франка, 150-152, 79011, Львів, Україна
Львівський Національний університет ім. Івана Франка,
вул. Університетська, 1, 79000, Львів, Україна*

Досліджуються стосунки Івана Франка з Іваном Ющишином, редактором журналу “Учитель” в якому публікувались останні наукові праці Івана Франка. Вперше публікуються 9 листів Івана Ющишина до Івана Франка.

Ключові слова: Іван Франко, Іван Ющишин, листи.

Так називалась стаття Івана Франка, яку він надрукував 1913 р. у третій книзі журналу “Учитель” (с.85–87) – науково-педагогічному органі Українського Педагогічного Товариства, котре від часу свого заснування у 1881 р. до 1911 р. іменувалось Руським Педагогічним Товариством. Часопис виходив у Львові в 1889 – 1914 рр. і інакше як “ліберально – буржуазним журналом для вчителів” у радянському франкознавстві не іменувався. Саме на його сторінках, як твердить Іван Ющишин, головний редактор “Учителя” з лютого 1911 р., у спогаді про Івана Франка “Моя остання розмова з Іваном Франком”, опублікованім 5 червня 1939 р. (№ 126) у газеті “Українські вісті”, і, очевидно, зовсім невідомим укладачам спогадів сучасників про Івана Франка, постільки в жоден збірник цих спогадів не були включені. “Я не знав, – писав у цих спогадах Іван Ющишин, – що Франко в той час був уже поважно хворий, не міг працювати та що ні один наш тодішній журнал не міг користати з праці хворого письменника. Франка це дуже боліло, тому він мабуть радо прийняв запитання до співпраці в “Учителі”. Небагато він написав для “Учителя”, а те, що написав, не принесло ні йому слави, ні органі популярності. “Праці” на сторінках “Учителя” були, мабуть, останнім друкованим словом Івана Франка”.

Стаття Івана Франка “В інтересі правди” була відповіддю Іванові Ющишинові за його велику статтю “Іван Франко як педагог”, надрукованій з нагоди 40-літнього ювілею літературної діяльності Івана Франка на сторінках “Учителя”: № 1, що вийшов 2.09.1913 р. (с. 7 – 13), № 2, що вийшов 20.10.1913 р. (с. 36 – 47), тобто в книгах журналу за вересень та жовтень. На публікацію Іван Франко негайно відреагував у третьому номері цього журналу, хоч сама стаття Івана Ющишина “Іван Франко як педагог” ще продовжувала друкуватись у № 3 за листопад 1913 р. (с. 68–77), у №4, що вийшов 20.12.1913 р. (с. 99–112), у № 5–6 від 20. 02. 1914 р. (с. 132–153), а також у № 7–8 від 20. 04. 1914 р. (с. 197–216),

у № 9 за травень 1914 р. (с. 262–272). Останній уривок цієї статті був опублікований у № 10, який вийшов 20 червня 1914 р. (с. 296–309). Редакція обіцяла, що закінчення статті буде в наступних числах, але цього не сталося через припинення виходу журналу з початком війни.

У № 7–8 від 20. 02. 1914 р. на сторінках “Учителя” зійшлися батько й син: Петро Франко, наймолодший син Івана Франка, тут опублікував свою статтю “Пласт у школі” (с. 173–177), яка вважається теоретичною підвалиною створення цієї української скаутської організації.

Іван Юцишин признався, що при написанні своєї праці про Івана Франка він користувався статтею Сергія Єфремова “Іван Франко”, 1912 р. опублікованою в київській газеті “Рада”. Опісля вона склала частину відомої праці С.Єфремова “Співець боротьби і контрастів” та розвідки Михайла Возняка “Життя і значіння Івана Франка”, яку він опублікував в календарі товариства “Просвіта” на 1913 р.” Прочитавши ту статтю, – писав Іван Франко, – я поспробував спростувати в “Ділі” лиш одно зовсім уже абсурдне його твердження, буцімто я, ходячи два роки до людової школи в Ясениці Сільній, не навчився нічого, а натомість ходячи протягом двох тижнів до школи в Нагуєвичках, навчився руської, польської й німецької мови. [...] Редакція “Діла”, аби не робити прикrostі п. Вознякові, уділила йому моє спростування в рукописі, і він, оправдавшись усно передо мною, що написав се по своїй догадці, поправив ту помилку в окремій відбитці своєї статті, розуміється, інші його помилки, не спростовані мною тоді, так і лишилися в його статті та в окремій відбитці і перейшли, як я сього й сподівався, також у статтю д[обродія] Юцишина”.

Іван Франко вважав за потрібне в інтересі правди спростувати деякі неточності чи хибні твердження, які Іван Юцишин почерпнув з праць Сергія Єфремова та Михайла Возняка. “Розумію добре, – писав з цього приводу Іван Франко, – трудність такої роботи, яку взяв на себе д. Юцишин, і маю всяке признання для його праці та об’єктивності, і надіюся, що й також редакція “Учителя” окажется об’єктивнішою від тих наших органів, що протягом останнього року або зробили мені неможливим забирати в них голос, або кілька разів у різних справах формально замикали мені уста, відкидаючи мої праці або принагідні замітки, що простували не одне таке, що без них пішло в публіку неправдиве або несправедливе, на мою думку.”

Співпраця Івана Франка з журналом “Учитель” справді почалась з приходом на пост головного редактора Івана Юцишина, хоча перед тим редакторами цього часопису працювали інші добрі знайомі Івана Франка. З 1889 до 1891 р. редактором журналу був Іван Чапельський, відтак колишній учитель Івана Франка в Дрогобицькій гімназії Теофіл Грушкевич, а четвертий номер журналу за 1892 р. знову вийшов за редакції Івана Чапельського. Відтак до № 12 за 1903 р. редактором журналу був Володимир Шухевич, опісля до 1907 р. – знову Іван Чапельський, якого на цьому посту мінив Іван Копач. Василь Щурат був редактором “Учителя” з початку 1908 р. по березень 1910 р., і врешті до приходу Івана Юцишина журнал редагував Олександр Сушко. Першою працею Івана Франка, надрукованою на сторінках часопису, була стаття “Література українсько-руська (малоруська)”, яка друкувалась невеликими частинами в декількох номерах цьо-

го журналу за 1899 р.: № 4 (с. 60–62), № 5 (с. 74–77), № 9 (с. 132–137) та № 20 (с. 307–311). Це був лише уривок статті Івана Франка “Literatura ukrainsko-ruska (maloruska)”, опублікована в першому та другому номерах за 1898 та шостому за 1899 р. у чеському журналі “Slowanski přehled”, звідки її в перекладі українською мовою передрукувала чернівецька газета “Буковина” (№ 131–132 за 1898 р. та № 41, 42, 44–56 за 1899 р.). З “Буковини” ця стаття потрапила на сторінки “Учите-ля”. Врешті під назвою “Южнорусская литература” її було опубліковано в 41-му томі енциклопедичного словника Брокгауза і Єфрона.

Журнал “Учитель” у своїй п’ятій книзі 1907 помістив декілька поезій Івана Франка “на педагогічну тему” зі збірки “Semper tiro”, яка 1906 р. вийшла накладом Українсько-руської видавничої спілки; це були “Сучасна приказка”, “Як там у небі?” та “Антошкові П.” як відповідь за зневагу української мови в московфільській газеті “Галичанин” (№ 222. – 1902 р., “Тщетная работа сепаратистов”).

Наступна публікація Івана Франка припала вже на рік 1911-й, коли його до співпраці запросив Іван Ющишин, про що свідчать листи до Івана Франка, які вперше публікуються у цьому виданні. У спогаді “Моя остання розмова з Іваном Франком” про редакцію та редагування журналу “Учитель” І.Ющишин писав так: “Я жив далеко на провінції, в глухому подільському селі, на посаді народного учителя та редагував журнал, що виходив у Львові. Згадую на цьому місці про це тому, щоб сучасне покоління зрозуміло поглядом, якими шляхами та як “нормально” розвивалась наша національна культура. Часопис виходив у Львові, а “редактор” жив у глухому селі, 250 км. від Львова. Та й мусіла ж бути це неабияка “редакція”. Варто б сьогодні побачити. Досить, що журнал виходив, а національна українська педагогія “росла”, як на дріжджах. Згадую про це по літах з малим жартом, бо життя жартувало з нашим народом так цілі сотки літ”.

Що ж до редакції, то містилась вона за адресою: м. Львів, вул. Мохнацького, 12. Зараз це вулиця Драгоманова, і в цьому будинку розташувалась кафедра теоретичної фізики Львівського національного університету ім. Івана Франка, яку очолює теперішній ректор університету Іван Вакарчук. У перші дні Першої світової війни тут була Бойова управа Українських січових стрільців, про що сьогодні нагадує меморіальна дошка на стіні цього будинку, який колись належав Українському Педагогічному Товариству. Що ж до співпраці Івана Ющишина з “Учителем”, то вона розпочалась тоді, коли він працював народним учителем в селі Чернихівці на Скалатщині. Саме тоді він дебютував на сторінках “Учителя” своєю великою і ґрунтовною статтею “О фізичнім вихованню молодежи шкільної”, в якій він подав лекційний план з уроків фізкультури на цілий рік для одно-, дво- та трикласних шкіл, а також детальний опис забав та ігор, які поширені серед дітей та сприяють їхньому фізичному розвитку.

Писав Іван Ющишин на найрізноманітніші теми, що видно, наприклад, з публікацій на сторінках журналу за 1907 р.: “Мешканці інших світів і планет”, про можливість життя на інших планетах сонячної системи (№ 5 і № 6), “Психологічний підклад провин ученика в гурті” (№ 8–9), “В справі фізичного виховання шкільної молоді” (№ 10–11), “О моральнім вихованню молодежи” (№ 21–22, № 23–24). Він друкує також 1908 р. статті “Генеза і гігієна сну” (№ 6–7, 8),

“Слідами біології і соціології” (№ 18–19, 20, 21–22), в яких обстоє ідея активнішого впровадження в навчальний процес руханки.

1909 р. Іван Ющишин на сторінках “Учителя” розглядає проблему створення кооперативів в школах (“Ідея кооперативи в педагогії”, №№ 5–9), проблемі естетично-інтелектуального розвитку учня присвячена його стаття “Проби естетично-інтелектуального експерименту в клясі” (№№ 14–19). Дякуючи І.Ющишинові, на сторінках журналу був опублікований опис багатьох гагілок, особливо поширених на Поділлі (кривулька, каша, дружба, огірчики, вінок, гості, воротар, барвінок). Приведено не тільки їхній детальний опис та рекомендації з використання на уроках руханки, але й видрукувано ноти пісень, які при цьому використовують (№ 3–4, № 5–6). Проблемі вивчення рідної мови в школі присвячена стаття І.Ющишина “Рідна мова в рідній школі” (№№ 15–22). На сторінках журналу він знайомить читачів з досвідом навчання вчителів в Болгарії (“Образоване учительства в Болгарії”, № 5–6) та в Росії (“Образовані учительства в Росії”, №№ 11–14), в якій на основі зібраного матеріалу зі статистичних довідників, випущених в Росії, викриває геноцидну суть діяльності царського уряду щодо підготовки вчительства для українських народних недільних шкіл.

3 листопада 1910 р. Іван Ющишин починає працювати в селі Гниличках. Саме дякуючи йому в журналі засновується нова рубрика – “Новинки нашої педагогічної літератури”, в котрій, крім суто фахової літератури з питань педагогіки та методики навчання окремих шкільних предметів, подається аналіз творів красного письменства з погляду їхньої виховної вартості.

1911 р. Іван Ющишин публікує одну з перших аналітичних статей про творчість письменника – учителя з Борислава Степана Коваліва (“Степан Ковалів”, №№ 11–14), продовжує знайомити читачів зі станом шкільництва в різних країнах: “Союз славянського учительства в Австрії” (№№ 3–8), “Сербське шкільництво в другій половині XIX і початку XX віку” (№ 3–4). У рубриці новинок педагогічної літератури він пише рецензію на “Буквар для науки неграмотних.” О.Солтиса (№ 5–6), монографію А.Блага “Педагогіка і соціологія”, що вийшла у Празі 1911 р. (№ 15–16), а також на повість Гната Хоткевича “Камінна душа”, що вийшла в Чернівцях 1911 р. (№ 13–14).

1912 р. статті Івана Ющишина бачимо в кожному номері. В них автор розглядає справді важливі для педагогів проблеми: “Реформа семінарії” (№№ 1–2), “Спільні змагання і обов’язки” (№ 1), “Шкільні каси ощадности” (№№ 3–7), “Сиротинські фонди а бідна шкільна молодіж” (№№ 3–7), а також пише рецензії на нові твори художньої літератури: Д.Макогона “Шкільні образки” (№ 1), С.Коваліва “Щаслива бабуся” (№ 6), а також книжку Є.Озаркевича “Недуги пошесні” (№ 1), М.Возняка “Пам’ятка з Маркіянового свята” (№ 4), “Всеукраїнський катехизм”, праці М.Грушевського “Наша політика” (№ 3), Б.Лепкого “Для ідеї” (№ 4), книжку для науки грамоти редактора “Народного образования” П.Мироносицького (№ 3–5), М.Коця “Новий напрям в науці рисунків в школі” (№ 5). В.Матюка “Співаник церковно-народний для шкіл народних”, що вийшов у Львові 1911 р. Крім того, в журналі він поміщає огляд статей на педагогічні теми, що друкуються у газетах та журналах.

Іван Юцишин плідно продовжує вести рубрику “Критика і бібліографія” (1913 р., 1914 р.), в якій і далі знайомить читачів з новинками педагогічної літератури та художньої літератури, яка стосується питань педагогіки. Викликає його увагу “Німецько-руський словарець” для третього класу народних шкіл, і він дорікає, що до словника не потрапили вкрай важливі для сільської дитини слова (№ 4). Його цікавлять новели Д. Макогона, народного вчителя з Буковини, батька майбутньої письменниці Ірини Вільде, “Проти філі”, видані 1914 р. в Коломиї (№ 5–6), педагогічні зауваги М. Галушинського, опубліковані в одному зі звітів (№ 5–6), дослідження Дениса Лукіяновича про Тараса Шевченка (№ 5–6) та пере-клад чеською мовою творів Івана Франка, виданих у Празі 1913 р. під назвою “Povidky” (№ 5–6) у перекладі учителя В.Харвата. І.Юцишин рецензує також видання з Великої України (“Самовиховання вчителя”, що вийшли у Києві 1914 р.) чи навіть “Український календарик для дітей на рік 1914”, випущений в світ на Буковині (№ 9). З погляду користі для педагогічного виховання він аналізує нову збірку Дмитра Макогона “По наших селах”, що вийшла в Коломиї 1914 р., та історичну розвідку Дмитра Николишина “Історичні поеми Тараса Шевченка” (Коломия, 1914 р.) Обидві рецензії на ці твори з’явилися друком в № 10 журналу.

Великою заслугою Івана Юцишина було те, що на сторінках “Учителя” він підняв проблему сексуального виховання підростаючого покоління в тодішній школі: маємо на увазі велике дослідження “Сексуальний проблем в педагогії” (1913–1914 рр.), виявивши при цьому широку обізнаність з проблемами педагогіки в цій ділянці.

1911 р. Сидір Твердохліб (1886–1922) переклав відому поезію Івана Франка “Каменярі” польською мовою і опублікував його в журналі “Życie” (№ 20, с.304), на переклад Іван Франко відгукнувся доволі об’ємною рецензією “Дещо про штуку перекладання”, яку вислав для публікації в журналі “Учитель”, очевидно з тих причин, що до співпраці з журналом його запросив Іван Юцишин, а сам Іван Франко, знаючи, як ставляться до нього в інших редакціях, певно, не захотів висилати до якогось іншого видання свою працю для публікації. “Дещо про штуку перекладання” було опубліковано в “Учителі” – № 13–14 (с. 206–209) та № 15–16 (с. 233–239). Зробивши деякі дрібні виправлення в цій статті, 1912 р. Іван Франко видав її окремою книжечкою під № 2 серії “Міжнародна бібліотека” під назвою “Каменярі. Український текст і польський переклад. Дещо про штуку перекладання”. Стаття датована 18–24 травня 1911 р. До книжкового видання Іван Франко зладив коротеньку передмову, поставивши під нею дату 11 червня 1912 р. та зазначивши, що видає свою працю “з уваги на педагогічне значіння сеї розвідки для школярів та вчителів, яким аж надто часто бракує відповідного руководу для розбирання, пояснення та оцінки літературних творів”.

Одночасно з тим редакція журналу повідомила про вихід 1910 р. в серії “Літературно-наукової бібліотеки” збірки Івана Франка “Молода Україна”, що вийшла накладом Українсько-руської видавничої спілки. В передмові, написаній 22 серпня в Криворівні, Іван Франко зазначав, що вона є “немов продовження мого нарису історії українсько-руської літератури, написаного вісім років назад”.

Десята книга журналу “Учитель” за 1912 р. помістила рецензію І. Ющишина на “Вавілонські гимни й молитви”. Переклади з поясненнями зладив Іван Франко”, що вийшла також у серії “Літературно-наукової бібліотеки”, № 153 накладом Українсько-руської видавничої спілки 1911 р.

Того ж року Іван Ющишин почав видавати “Науковий додаток” до “Учителя”, де друкувались статті, трохи більші обсягом, ніж у самому журналі, і мали більш науковий характер. Перший номер “Наукового додатку”, який вийшов 20 вересня 1911 р., розпочинався публікацією дослідження Івана Франка “Сліди русинів у Семигороді в XII–XVI ст.” (с. 2–10). Ця праця друкувалась і в № 2 додатку (с. 17–19), під нею стояла дата написання праці Іваном Франком – 6–8 березня 1911 р. та примітка редакції про те, що по закінченні набору статті автор прислав ще один “кусник”, який буде опубліковано у наступному випуску. “Кусник” був опублікований у № 3, що вийшов 20 березня 1912 р. (с.33–37). Опісля цю працю під назвою “Руське плем’я в Заліссі (Трансільванії)” Іван Франко помістив як останній (шостий) розділ до свого дослідження “Причинки до історії України-Руси”, яка вийшла окремим шостим томом “Писань Івана Франка” у Львові 1912 р. Зміну назви зробив сам Іван Франко.

У першому номері додатку, що вийшов 20 вересня 1912 р., Іван Франко опублікував дослідження “Смерть Олега і староісляндська зага про фатального коня”, написане 27–28 серпня 1912 р. Зміст дослідження повністю відображає його назва.

Друга книга додатку (20.12. 1912 р.) опублікувала статтю Івана Франка “Шість записів князя Іллі Константиновича Острозького з р. 1535–1540” (с. 17–27). Під нею Іван Франко поставив дату написання: 10–14 падолиста 1912 р. Відбитка цієї статті вийшла окремою книжечкою в серії “Міжнародна бібліотека” № 6 під такою ж назвою у Львові 1913 р. Передмову та пояснення зладив Іван Франко.

У третьому номері додатку, що вийшов 20 березня 1912 р., вміщено статтю Івана Франка “З поля фольклору”, написану 24–25 листопада 1911 р. на книгу шведського вченого, професора Упсальського університету Германа Наполеона Алмквіста, присвячену вивченню нубійського фольклору в Судані “Nubische Studien im Sudan 1877–78 aus dem Nachlass prof. Herman Almqvist’s herausgegeben von K/V. Letterstien”, що вийшла в Лейпцигу – Упсалі 1911 р.

1913 р. українська громадськість вирішила відзначити сорокалітній ювілей літературної діяльності Івана Франка, для чого був вибраний спеціальний Ювілейний комітет, котрий своєю чергою став ініціатором складок на “Ювілейний дар Франка”, оскільки тодішнє суспільство було стурбоване майбутнім хворого Івана Франка і вболівало за його матеріальне становище, а тому вирішило зібрати йому гроші і тим самим забезпечити, як писала українська преса, “достойну старість”. Всі вважали цей крок правильним. “І зачалися “приготування”, – писав з цього приводу Іван Ющишин в десятому числі “Учителя” за 1912 р. у статті “Ювілей Івана Франка” (с. 333–337). “– Та вони такі, що коли б мали піти й далі в дотеперішнім темпі і “горячкості”, то ліпше коли б їх взагалі не було. Найбільший наш поет, великий учений, неоціненний громадський діяч, що не вагувався на святім жертвеннику нещасної вітчизни зложити своє і своєї

родини щастя, здоров'я й життя, готов дочекатися другої великої прикраси, та вже не від якогось гуртка людей, а від цілої нації. Народ готов обидити свого Найбільшого Сина на склоні Його життя. Чи ж маєм довести до того, щоб погідне осіннє небо великого мученика України покритося хмарами з нашої таки вини?" Іван Юцишин запитував, чи зібрані гроші з "замученого і розбитого народу" вдоволять душу ювіляра. "Чи Він *того* тільки шукав в своїм житті? Чи коли б Він коли-небудь на хвильку думав о вигіднім і безжурнім життю, чи Він не міг його здобути? Забезпечити краще себе, жінку й діти?" – слушно запитував Іван Юцишин. Чи не стане це вшанування подібним до святкування 100-річчя від народження і 50-річчя від смерті Тараса Шевченка, коли було "наговорено великих слів велику силу, записано багато паперу, а Шевченко як був чужим народним масам і сірій інтелігенції перед ювілеєм, таким самим остався і по нім. 100 літ минуло від уродження великого національного поета, а 50 від дня його смерті, а мимо того Шевченко нам "чужий"; його великі ідеї ще й нині вважаються в нас недозвільною контрабандою, а суспільність "знає" Шевченка з виїмків укр.-руської літератури" для наших шкіл середних, де "ідейки" великого генія обставлено фальшивими й невірними поясненнями. Чи так само має бути з ювілеєм Івана Франка? За 50 повних літ не здобулися наші вчені на строго наукове видання творів Шевченка, і наша публіка мусить поки що вдоволятися несистематичними критичними уривками д-ра Франка і "Кобзарем" Доманицького. Коли б не те, то в нас на стид та й на ганьбу, пок. Огоновський остав би з своїми наївними коментарями одиноким "авторитетом" Шевченкової музи. А торічний ювілей аж сам просився, щоб скористати з хвилі, та наблизити національного генія до нації". Чи така сама доля мала стрінути ювілей Івана Франка, – запитував Іван Юцишин. "Ми відсвяткуємо Його ювілей статочно й поважно, з музиками і піс-нями, театром, декламаціями, статтями і всіма прочими делітками ювілейними "єго – же суть", та так штудерно і традиційно по-рутенськи влаштуем обхід, що з-поза него якраз невидно буде правдивої фізіономії Франкової музи, так заглушимо маніфестаціями голос Франка – Мойсея, що народ буде знав про Него акурат тільки, кілька знав перед 30-ти літами!! Не помилюся грубо, коли скажу, що про нікого з наших великих людей наш народ не знає, як про Франка. Може власне для того, що Він з великих найбільший, що в Єго одній особі змагалася триєдина людина, поет, учений і громадянський діяч! Поет, учений і громадянський діяч в одній особі, і справді трудно приходить з чистою совістю сказати, хто з них більший, хто кого перемагає: поет ученого, чи вчений громадянського діяча?! А ювілейний рік на те й повинен бути, щоб всі ті питання роз'яснити".

Іван Юцишин хотів бачити "солідно оброблену біографію Івана Франка", якої поки нема, а якої конче потрібно, бо була б "се своєрідна невелика українська епопея 80-их і 90-их років минулого століття". Вважав Іван Юцишин, що вкрай потрібний "хронологічно-бібліографічний показчик Франкових творів", якого нема і котрого край потрібно, поки живий ювілят, а також був він укладений за "повним, хронологічним і строгим науково-критичним виданням всіх творів Івана Франка". Тільки так, – вважав Іван Юцишин, – буде сповнений моральний обов'язок "зглядом Франка".

Статтю зустрінула “передова” громадкість з обуренням. “Всі статті про себе, – писав Іван Ющишин в спогадах “Моя остання розмова з Іваном Франком”, – Франко читав пильно: читав і мої та був з них – як мені це сам сказав – дуже вдоволений. Із-за тих статей мав поет для мене нескривану пошану та симпатію”. Спогад Івана Ющишина “Моя остання розмова з Іваном Франком” цікавий ще з іншого боку. “Десять так у місяці квітні чи травні 1913 року, – твердить Іван Ющишин, – я зустрівся з Франком у книгарні Шевченка у Львові. Ми широко привіталися та забалакали про всячину. Зійшла мова й на 40-ліття літературної та громадянської праці ювілянта. Франко висловив мені своє щире признание за ювілейні статті про нього та був дуже вдоволений. При цьому він сказав, що через ціле життя вірив, що серед народнього вчительства найде повне розуміння. Він щасливий, що не помилився!

При прощанні він сказав до мене: “Маю до Вас прохання. Пообіцяйте мені, що сповните його”. Я пообіцяв та дав слово, що зроблю для великого письменника все, що тільки зможу.

Франко подякував мені, подумав і сказав: “Слухайте! Якщо громадянство не знає всіх моїх писань, усеї праці мого життя, так повинна бодай знати, як я називаюся!..

Я кивнув головою на знак, що погоджуюся з поетом.

Він додав піднесеним голосом: “Скажіть людям, що я називаюся не Іван Франко, але Іван Фрånко!”

Акцент на å – Фрånко!

“Скажете?”

“Скажу”.

На цьому ми розійшлися і вже більше не бачились. Я й до нині не сповнив обіцянки, не дотримав слова, даного поетові. Мене мучили різні сумніви – писати про це, чи ні? Я радився в людей; питав і поетового сина Тараса. Ніхто нічого певного мені не сказав.

Вкінці по 27 літах я прийшов до переконання, що повинен дотримати даного слова та переказати громадянству бажання великого письменника.

Отже, сповняючи це бажання, пригадую, що поет сказав мені: “Я називаюся не Іван Франко – але Іван Фрånко!” “Маю вражіння, – писав при кінці Іван Ющишин, – що поет бажав перейти до історії нашої літератури не під іменем Івана Франка, але під іменем Івана Фрånка!” Спогад написано 1 червня 1939 р.

Ця зустріч відбулася весною, а вже восени, в першому номері “Учителя” за 20 вересня 1913 р. Іван Ющишин розпочав друкувати свою статтю “Іван Франко як педагог” на основі відомих праць Михайла Возняка, Антона Крушельницького та Сергія Єфремова, перенісши звідти неточності, які допустили ці автори у своїх працях про І. Франка та проти яких категорично виступив сам він у статті “В інтересі правди”. Особливо вперто обстоював письменник ідею, що не таким темним та поганим було його дитинство та навчання в нормальній школі отців Василян в Дрогобичі, як пишуть автори, а за ними й Іван Ющишин. Назвав ті хвилини найсвітлішими в своєму житті. Це, що іншим видавалось темним, найгіршим, для нього тепер було найкращим у порівнянні з тим, що йому далі приготувало життя...

На початку 1915 р. Івана Миколайовича Ющишина окупаційна російська влада вивезла в Сибір, звідкіль він повернувся 1917 р., коли вже не було серед живих Івана Франка. Закінчив Український Вільний Університет у Празі (відділ слов'янської філології). Так склалась доля Івана Ющишина, що на прохання дочки Івана Франка Анни Ключко він 1933 р. став мешкати в домі Івана Франка і жив там до тих пір, поки там було створено музей Івана Франка. Доглядав за домом та дружиною Івана Франка Ольгою Хоружинською. Залишив великі спогади про Івана Франка, написані в червні 1941 р. Вони зберігаються у фондах Львівського літературно-меморіального музею Івана Франка, а вперше були опубліковані у "Науковому віснику музею Івана Франка у Львові" 2002 р. В жовтні 1947 р. Івана Ющишина за його "буржуазну" діяльність засуджено і вивезено в Кемеровську область, звідкіль повернувся хворим 1956 р. Помер 23.10.1960 р. у Львові і похований на Личаківському цвинтарі (народився 18 листопада 1883 р. в Збаражі у селянській родині).

Не маємо тепер жодного листа Івана Франка до Івана Ющишина, зате залишилося дев'ять листів Івана Ющишина до Івана Франка, які зберігаються у відділі рукописів та текстології Інституту літератури ім. Тараса Шевченка НАН України. Вони обіймають час від 28 травня 1911 р. до 19 серпня 1912 р. і публікуються з повним збереженням особливостей тексту та орфографії.

Листи Івана Ющишина до Івана Франка

№ 1

Львів, дня 21 мая 1911 р.

Високоповажаний Пане Доктор!

Тяжка непевність огортає мене при писанню отсих стрічок. Не те чи Ви, Вп. Пане Доктор, зволите ласкаво відповісти на мій невмісний лист, але боюся, щоб Ви не висміяли й не нагнівалися на мою влізливість.

Позволю собі просити Вас, Вп. Пане Доктор, чи не зволили б Ви зробити коли мені незаслуженої чести і забрати хоть раз колись голос в “Учителю”? “Учитель” став нині доволі поважним вже органом, має сотки читачів, а Ваше дороге нам ім’я додало б йому небувалого блиску. В нас багато болючих питань які сьак чи так доторкають ся живо нашого національного життя, виховання і т.д., а нема справді кому казати хоть би одно розумне слово. Наші „писателі” не знають найважливіших потреб свого народа, найближчої його минувшини, котра безперечно багато б навчила розуму. От появилася недавно Ваша “Молода Україна”¹. Яка там глибина життя! Читаєш і шепчеш: “Dichtung und Wahrheit”². А хто в нас про ті недавні часи національного романтизму й героїзму пам’ятає? Хто хоче з них вчитися? Хотів би я звернути увагу моїх читачів на сю цінну книгу, та боюся, що мої недотепні слова готові понизити її літературну й історичну вартість, а Вас обидити. Може б Ви, Вп. Пане Доктор, зволили самі про неї сказати кілька слів на сторінках “Учителя”? Тоді не один мій читач, зворушений до живого, взяв би може в руки Вашу книгу і хоть в думці налюбубався ідеалами, котрим недавно на наших таки очах приходилося виявлятися в конкретних формах, будити народне життя, приносити героям розкіш і муки? Не погордіть, Пане Доктор, “Учителем” і вірте, що з мене промовляє не пієтизм до Вашої особи і імени, а любов до рідної справи.

Не тільки те! Для Вас Пане Доктор, стали б сторінки “Учителя” отворені на чотири сторони світа, коли б Ви тільки зволили ласкаво зробити мені честь і скористати з його гостинности. Знаю, що найкрасший і найбільший Син України, котрий сам своїми руками виколисав і виплекав свій народ, котрий над його колискою сам співав свою тужну й геройську пісню, поливав його безталанну долю своїми гіркими слезами, той Син зуміє справді щось конкретного і стійного зробити хоть би й навіть в “Учителю”.

Не гнівайтесь, Пане Доктор, на мого листа і не сердьтеся, що Вас турбую; можете збути його відразу мовчанкою щоби тільки щирим теплим серцем.

З високим поважанєм

Іван Ющшин, редактор.

ЛЛ, фонд 3, № 1638, с. 819–820. Бланк редакції “Учителя” (Львів, Мохнацького, 12). Рукопис. Оригінал.

¹ Збірка Івана Франка “Молода Україна” вийшла в серії “Літературно-наукової бібліотеки” накладом Українсько-руської видавничої спілки 1911 р.

² Поетична уява і правда (нім.).

№ 2

Львів, дня 28 мая 1911 р.

Високоповажаний Пане Доктор!

Щиро-щиресенько дякую за ласкаву увагу до мене. Праця³ піде в липневе число “Учителя”; відповідно до вашого бажання надіслане означу I, а на дальші части нетерпеливо чекатиму.

Відбитку зроблю; а однак не ручу чи РТП схоче покрити кошти відбитки, бо має тепер великі видатки і щадить на ... видавництвах. Тому прошу згори порозумітися з п. Возняком в справі коштів сеї відбитки.

Сподіваюся, що Ви, Вп. Пане Доктор, зволите ласкаво й на будуче пам’ятати на “Учителя” і тому я віддаюся Вам радо до диспозиції.

Прошу ласкаво повідомити мене, чи Адміністрація має вислати гонорар по видрукуванню I части зараз, чи аж по скінченню цілої праці в 3-ох частях.

З високим поважанєм

Іван Юцишин, редактор.

ІЛ, фонд 3, № 1638, с.817–818. Бланк редакції “Учителя” (Львів, Мохнацького, 12). Рукопис. Оригінал.

№ 3

Львів, дня 7 липня 1911 р.

Високоповажаний Пане Доктор!

Ви може і нагніваєте ся, що я переділив Вашу статтю, я тому се зробив, що мені місця мало, а міг що-небудь опустити, а Вашу працю цілу відразу видрукувати. Але я не знав чи Ви, Пане Доктор, будете могли мені приладити другу часть до серпневого числа. Тому, щоб не переривати читачам цілості праці, я зміркував, що ліпше часть друкувати в липневім числі, а часть в серпневім, а дальші вже прийдуть на вересень, жовтень і т.д. Прошу, отже, другу часть своєї цінної праці приготувити ласкаво на вересень, а третю на жовтень, або й листопад.

Я маю до Вас, Пане Доктор, важні літературні справи. Однак, поки-що я мешкаю на провінції, а в листі не хочу про їх згадувати. В серпню переносуся до Львова, або бодай близько Львова, а тоді особисто обговоримо одну працю, котрій Ви, Пане Доктор, певно будете дуже раді.

Здоровлю щиро і остаю

З високим поважанєм

Іван Юцишин.

ІЛ, фонд 3, № 1638, с.821–822. Бланк редакції “Учителя” (Львів, Мохнацького, 12). Рукопис. Оригінал.

---

³ Мова йде про статтю Івана Франка “Децо про штуку перекладання”, яка була опублікована в № 13 – 14 (с. 206–209) та № 15 – 16 (с. 233–239) за 1911 р.

№ 4

Львів, дня 25 липня 1911 р.

Високоповажаний Пане Доктор!

В серпневім числі “Учителя” кінчиться вже I часть Вашої цінної праці “Дешо про штуку перекладання”. Прошу ласкаво приготувати часть II і III і передати до друкарні перед 10 серпнем.

Коли за I часть бажаєте собі, Пан Доктор, вже гонорару, то прошу ласкаво виставити квіт на 27 к і вислати разом із статтею до мене, а Адміністрація вишле небаром гроші.

Від вересня с. р. буде виходити при “Учителю” науковий додаток “Наука”⁴. Прошу уклінно зладити мені невеличку наукову статтю і прислати найпізніше до 10–12 серпня. Тема – яка Вам до вподоби, Пане Доктор: з історії, літератури, критики або що-будь. Я сказав і того тримаюся, що для Вас, Пане Доктор, нема обмежень в редакції “Учителя”.

Сподіваюся ласкавої прихильної відповіді і висилки дальших матеріалів і остаю

З високим поважанєм
Іван Ющшин, редактор.

ІЛ, фонд 3, № 1638, с.823–824. Бланк редакції “Учителя” (Львів, Мохнацького, 12). Рукопис. Оригінал.

№ 5

Львів, дня 16 серпня 1911 р.

Високоповажний Пане Доктор!

За прислане щиро дякую. Адміністрації видав я поручення, щоб вислала гонорар (27 к.) до каси друкарні.

А тепер мала просьба. Недавно появилася трагедія В.Пачовського: “Сонце Руїни”. Хотів би-м помістити на неї рецензію, але фахову, а не якусь там ділетантську балаканину наших самородних критиків. В тій справі удаюся до Вас, Вп. Пане Доктор, як до одинокої в нас людини, яка має повне право в таких справах сказати своє рішаюче авторитетне слово. Прошу ласкаво не відмовити моїй просьбі. Статтю прошу ласкаво виготовити так може на 5-10 сторін друку, щоб можна було визначити гонорар⁵.

Прошу також не гніватися, що я забагато труджу. Коли б Ви, Пане Доктор, мали що готового під руками, то прошу також подати в друкарню, а я сейчас зачну друкувати зараз таки в жовтню. При тім зволите, Пане Доктор, зазначити, чи статтю призначаєте для “Учителя”, чи для “Наукового Додатку”.

З високим поважанєм
Іван Ющшин, редактор.

ІЛ, фонд 3, № 1638, с.825–826. Бланк редакції “Учителя” (Львів, Мохнацького, 12). Рукопис. Оригінал.

⁴ Додаток замість назви “Наука” дістав назву “Науковий додаток”.

⁵ Такої рецензії Іван Франко не написав.

№ 6

Львів, дня 27 жовтня 1911 р.

Високоповажаний Пане Доктор!

Зачинаю ладити матеріали до 2-го р. “Наукового Додатку”. Прошу ласкаво написати вступ до своєї статті і реєстр до друкарських похибок в згаданій статті. Прошу се вислати найпізніше до 18 падолиста с. р. При нагоді прошу також долучити квіт на гонорар за статтю, в яким квоту звольте опустити – я сам її впишу по 3 к. від сторони.

Просив би-м ще дещо до “Учителя” – коли ласка, то буду дуже вдячний. За “Науковий Додаток” прошу уклінно постійно пам’ятати.

Кінець статті “Сліди Русинів в Семигороді”⁶ є також в друкарні; можуть Пан Доктор переглянути і поправити що ще треба.

В надії, що Вп. Пан Доктор зволють і на будуче прихильно відноситися до моєї редакції, остаю

З високим повжанем
Іван Ющшин.

Гнилички, п[ошта] Нове село/к[оло] Підволочиськ.

ЛЛ, фонд 3, № 1638, с.827–828. Бланк редакції “Учителя” (Львів, Мохнацького, 12). Рукопис. Оригінал.

№ 7

Львів, дня 14 падолиста 1911 р.

Високоповажаний Пане Доктор!

Смію еще раз просити уклінно, щоб зволили ласкаво прислати мені вступ до своєї цінної статті “Сліди Русинів у Семигороді” і виказ друкарських помилок. Я бажав би собі, щоб та праця вийшла можливо найгарніше, бо ж без сумніву важний матеріал для наших істориків.

Маю також повну надію, що Вп. Пан Доктор зволють і на будуче ласкаво пам’ятати на мого “Учителя” і його “Науковий Додаток”. 2-е ч. “Наукового Додатку” вийде 1 грудня, а 3-є – 1 марта 1912.

Якби в Вп. Пана Доктора було що під рукою, то прошу ласкаво прислати – буду дуже обов’язаний.

З високим поважанем
Іван Ющшин.

Гнилички, п[ошта] Нове село/к[оло] Підволочиськ.

ЛЛ, фонд 3, № 1638, с.829–830. Бланк редакції “Учителя” (Львів, Мохнацького, 12). Рукопис. Оригінал.

№ 8

Львів, дня 23 падолиста 1911 р.

Високоповажаний Пане Доктор!

⁶ Правильна назва статті “Сліди русинів у Семигороді в XII–XVI ст.” Була надрукована в “Науковому додатку” № 1 та № 2 за 1911 р. і № 3, який вийшов 1912 р.

У мене велика просьба до Вас. Я друкую в 2-ім ч. “Наукового Додатку” рецензію д. Офі⁷ з Харкова на С. Єфремова “Історію українського письменства”. Ся рецензія, на мій погляд, дуже красна для моїх читачів. Там і про Вас, Пане Доктор, говориться багато. Але не в тім річ. Я не є спеціаліст історик і тому боюся, щоби-м при коректі не поповнив грубих помилок, так як при Вашій праці. Тому смію просити Вас, чи б Ви, Вп. Пане Доктор, не зволили ласкаво перевести мені першу коректу сеї статті. За таку ласку був би-м дуже вдячний.

Залучаю ось тут коресп. картку, на якій прошу дати мені коротку притакуючу, або негативну відповідь. Коли б Ви, Пане Доктор, не відмовилися від сеї чемности, то я по одержанню від Вас картки написав би-м сейчас до друкарні, щоб першу коректу згаданої рецензії вислано на Ваші руки.

Крім того годжуся, а навіть прошу, щоб Ви Вп. Пане Доктор подали до згаданої рецензії і свої уваги в нотатках, або навіть окремим додатку.

Коли б Ви, Пане Доктор, гадали ще дописати вступ до праці “Сліди Русинів у Семигороді” і реєстр друкарських помилок, то прошу просто заслати їх в друкарню, бо “Наук. Дод.” вже складається.

Дякуючи з гори за відповідь і евентуальну чемність переведення коректи, остаю

З високим поважанєм
Іван Ющшин.

P.S. Картки до мене не треба оплачувати! – дійде так.

Гнилички, п[ошта] Нове село/к[оло] Підволочиськ
22/XI 911

ЛЛ, фонд 3, № 1638, с.831–832. Бланк редакції “Учителя” (Львів, Мохнацького, 12). Рукопис. Оригінал.

№ 9

Львів, дня 19 серпня 1912 р.

Високоповажаний Пане Доктор!

З огляду на те, що дотепер “Науковий Додаток” мав щастя тішитися Вашою прихильністю, позволю собі знов пригадатися ласкавій пам’яті і просити о яку нову працю. Коли б так у Пана Доктора було щось готове під руками, то прошу ласкаво подати просто до друкарні і заявити, що се сталося з відома редактора, при чім зволив би Пан Доктор повідомити мене карткою про вислід моєї просьби.

Я старався конче перемінити “Науковий Додаток” на літературно-науковий місячник бодай в об’ємі двох аркушів, однак мої заходи розбилися о брак фондів в Р.Т.П. За те сего року розведу “шалену” агітацію за передплатниками, а коли здобуду їх бодай 1500, то на другий рік поширю самого “Учителя” і “Наук. Додаток”. Коли успію поширити его бодай до двох аркушів місячно, тоді віддам его з почесною на услуги Вп. Пану Д-рови. Се однак пишу інтимно.

⁷ Така стаття д. Офі була надрукована в “Науковому додатку” № 2 (с. 26–31).

Бажаючи Вам, Пане Доктор, многонадійного для нашої нації здоровля і кріпких сил, остаю

З високим поважанєм
Іван Ющшин.

Моя адреса:

Нове село, к[оло] Підволочиськ

ЛЛ, фонд 3, № 1638, с.833 – 834. Бланк редакції “Учителя” (Львів, Мохнацького, 12). Рукопис. Оригінал.

“IN THE INTEREST OF TRUTH”
(the letters of Ivan Yushchyshyn to Ivan Franko)

Roman HORAK,
Ivan HORAK

*Lviv Ivan Franko Memorial Museum of Literature,
Ivan Franko st., 150–152, UA – 79011 Lviv, Ukraine
Lviv Ivan Franko National University,
Universytets'ka st., 1, UA – 79000, Lviv, Ukraine.*

In the work there are investigated the relationships between Ivan Franko and Ivan Yushchyshyn, the editor of the magazine “Teacher”, where Ivan Franko’s last scientific works were published. There are 9 letters of Ivan Yushchyshyn to Ivan Franko first published in this work.

Key words: Ivan Franko, Ivan Yushchyshyn, letters.

Стаття надійшла до редколегії 4.02.2004
Прийнято до друку 20.05.2004